

**UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE**

DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE

**TEZĂ DE DOCTORAT
(rezumat)
Presa cultural-literară la Dunărea de Jos**

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Paul DUGNEANU

Doctorand:
Cristina CIUCLARU (DOSULEANU)

CONSTANȚA, 2013

Cuprins

Argument	2
Definirea arealului Dunărea de Jos	6
Situația presei zonale în dicționare, monografii, istorii literare	9
Capitolul 1. Localismul creator în presa cultural-literară, suplimentele literare .	
1.1. Primele reviste apărute până la Războiul de Independență din 1878.....	16
1.2. Reviste publicate după Războiul de Independență, până la Primul Război Mondial în zona Dunării de Jos.....	23
1.2.1 Studiu de caz: Revista literară „ <i>Curentul Nou</i> ”, izvor de antisămănătorism.....	50
1.2.2. Studiu de caz – „Colnicul Hora” – prima revistă școlară din Dobrogea apărută la Tulcea.....	56
1.2.3 „ <i>Drita</i> ”, primul ziar albanez din România apărut la Brăila	58
1.3. Publicațiile apărute după Primul Război Mondial, până la 30 decembrie 1947.....	62
1.3.1 Studiu de caz: Localism creator în arealul Dunării de Jos - Revista culturală „ <i>Analele Brăilei</i> ” (1929 – 1940).....	88
1.3.2 Studiu de caz: „ <i>Revista vremii</i> ” de la Galați.....	100
1.3.3 Studiu de caz: revista „ <i>Dobrogea literară</i> ” de la Tulcea, o revistă tradiționalistă.....	105
1.4. Oratoria ca literatură în reviste semite, antisemite, xenofobe.....	109
1.5. Reviste satirico-umoristice.....	117
1.5.1 Racordarea revistelor satirice locale la fenomenul național.....	135
Capitolul 2. Contribuțiile presei specializate și generaliste din arealul Dunării de Jos la dezvoltarea limbii și literaturii române	
2.1. Literaritatea articolelor din presa economică apărută în orașele de la Dunărea de Jos.....	137
2.1.1. Situația zonei Dunărea de Jos în momentul apariției primelor publicații.....	141
2.1.2. Studiu de caz: „ <i>Mercur</i> ” – primul ziar economic românesc, 1839 – 1841.....	144
2.1.2.1. Articole literare în primul ziar economic românesc	146
2.1.2.2. Primele texte de Economie Politică din România – literatură de frontieră.....	148
2.1.3. Evoluția ulterioară a presei economice din arealul Dunării de Jos – Jurnalul „ <i>Dunărea</i> ” de la Galați.....	152
2.2. Pagini literare curprinse în publicațiile care au profil politic.....	158
Capitolul 3. Scriitori-gazetari	
3.1 Scriitori-gazetari care s-au afirmat în revistele orașelor aparținând arealului Dunării de Jos.....	193

3.2 Scriitori-gazetari formați în arealul Dunării de Jos dar afirmați în alte zone.....	208
Concluzii	218
Bibliografie	225
Cuprins	231

REZUMAT

Cuvinte cheie: presă cultural-literară, Dunărea de Jos, reviste, ziare, literaturitate, presă zonală, scriitori, gazetari, teorii ale presei

Teza *Presa cultural-literară la Dunărea de Jos* urmărește reevaluarea publicațiilor periodice apărute în arealul amintit având în vedere textele literare, culturale conținute de ziarele și revistele respective, adică amplasarea lor în context literar și valorizarea lor. De asemenea, au fost analizate discursurile jurnalistice ale scriitorilor-gazetari pentru a pune într-o lumină nouă valoarea autorilor, indiferent dacă au publicat în reviste cultural-literare sau în pagini speciale de literatură din ziare generaliste sau politice.

Au fost selectate pentru această cercetare publicațiile apărute în perioada 1839 – 1947, periodicele cultural-literare sau cele politice, economice, generaliste în care au fost tipărite texte literare, culturale. Am optat pentru perioada amintită întrucât la finalul anului 1947, mai precis după 30 decembrie 1947, principiile de funcționare ale presei s-au schimbat, obiectivele urmărite de publicații au fost altele, de la presă caracterizată de liberalism, s-a trecut la o presă dominată de un regim politic autoritar, a apărut cenzura iar multe ziare au dispărut definitiv din piața media, chiar dacă au încercat să se adapteze noilor restricții impuse ca urmare a ocupației sovietice. Studiul presei trebuie să țină cont de contextul politic, social, iar cum regimul politic s-a schimbat după 30 decembrie 1947, și principiile după care s-ar evalua presa ar fi altele.

Oportunitatea cercetării este susținută de faptul că presa s-a bucurat în ultimii 20 de ani de o privire atentă și specială, pentru că studiind presa putem avea o imagine mai detaliată asupra vremurilor în care au fost tipărite periodicele respective. Primele cercetări ale publicațiilor din România s-au îndreptat asupra presei din Transilvania care a jucat un rol esențial în lupta pentru unitate a românilor, apoi s-a studiat și valorizat presa din cele mai importante centre culturale ale țării. În acest context, presa de la Dunărea de Jos nu a avut atuuri pentru a atrage atenția asupra ei, iar datele cuprinse în diferite studii, dicționare, istorii literare sau ale presei atestă analiza de suprafață realizată, ignorarea unor publicații importante, iar de aici rezultă oportunitatea cercetării, pentru că și presa din regiunea amintită a fost importantă și merită să fie cunoscută și apreciată.

În cercetarea noastră am pornit de la elementele existente în diferite volume, în istorii literare sau istorii ale presei, iar datele au fost completate cu ceea ce am descoperit prin cercetarea colecțiilor de periodice din bibliotecile județene sau din Biblioteca Academiei Române care are una dintre cele mai complete colecții de periodice. Am studiat 523 de

publicații, din care 230 le-am prezentat în lucrare, celelalte fiind amintite sub forma unui dicționar într-o anexă a lucrării, rezultatul obținut relevând importanța presei practice la Dunărea de Jos, faptul că a avut legături strânse cu presa națională și că era apreciată și citită atât în capitală, cât și în alte orașe românești. În plus, studiul periodicelor a demonstrat că presa Dunării de Jos a fost unitară, având aceleași caracteristici, teme, fiind realizată chiar de aceleași persoane uneori, iar textele literare aveau teme comune. Studiul a mai demonstrat și influența culturii regionale asupra creației și presei naționale, fapt neevidențiat până acum, cel puțin în zona studiată. Un alt obiectiv al cercetării a urmărit combaterea ideii că presa Dunării de Jos a fost cu precădere socialistă și, în virtutea apartenenței la această ideologie politică, a falsificat istoria și, ca urmare, nu ar trebui menționată sau analizată pentru că nu are nicio valoare. Cercetarea a arătat că personalitățile care au scos în zona Dunării de Jos ziare socialiste, au făcut același lucru și în capitală, iar demersul lor nu a fost lipsit de importanță. Ca exemplu în acest sens poate fi amintit scriitorul și jurnalistul Anton Bacalbașa, care a publicat atât în ziare locale din Brăila, cât și din capitală.

Lucrarea debutează cu definirea și delimitarea zonei geografice la care s-a raportat cercetarea, adică ce anume se înțelege prin arealul Dunării de Jos și cum a influențat fluviul evoluția presei din zonă. Concret, dezvoltarea economică a localităților, datorită prezenței fluviului, a dus la necesitatea apariției primelor ziare cu profil economic, politic, apoi au apărut și ziarele culturale, literare, necesare pentru divertisment.

Am analizat și modul în care a fost reflectată presa arealului studiat în diferite dicționare, istorii sau monografii, relevând privirea superficială acordată. În aproape toate volumele tipărite despre presa brăileană, gălățeană, tulceană sau națională au fost inventariate titlurile publicate, fără să se facă o clasificare riguroasă pe genuri și o descriere amănunțită. Se poate aprecia că o cercetare aprofundată și o clasificare a presei din arealul Dunării de Jos, din perioada decembrie 1839 – decembrie 1947, nu a fost întreprinsă până în prezent, dar este necesară pentru că scoate la lumină elemente interesante pentru evoluția literaturii românești, care vor impune reconsiderarea publicisticii dunărene în literatura de specialitate și acordarea locului cuvenit atât pentru publicații, cât și pentru scriitorii-gazetari. Se pot aminti aici câteva publicații foarte importante dar care au fost neglijate de volumele apărute până acum: „Analele Brăilei” și „Orizonturi” de la Galați, reviste ca și inexistente până acum în literatura de specialitate, sau primul ziar comercial din țară, „Mercur”, care a fost reevaluat. Până acum singura calitate recunoscută a ziarului era întâietatea asupra oricărei publicații economice, dar o analiză a fondului a dovedit că textele publicate au fost cu adevărat revoluționare pentru acele vremuri, chiar am putea spune că sunt foarte moderne, în consens cu ideile economice, sociale ale secolului XXI. Și în județul Tulcea au apărut publicații cu impact asupra vieții

culturale locale și ar trebui și ele repositionate în grila publicisticii naționale. În ceea ce privește scriitorii-gazetari, cercetarea a relevat calitățile presei realizate de ei. Practic, aceeași oameni au scos ziare la Brăila, Galați, Tulcea sau în capitală, însă studiile de până acum au arătat numai importanța celor din urmă, restul fiind ignorate, deși calitativ erau comparabile. Istoriile literare ar trebui să ia în considerare și publicațiile apărute în zona Dunării de Jos pentru a institui o privire obiectivă asupra fenomenelor literare și culturale.

În primul capitol am urmărit cu precădere evidențierea localismului creator în publicațiile cultural-literare, fenomen ce a demonstrat puterea creatoare a oamenilor din acest spațiu, valoarea lor și a publicațiilor tipărite. Folosind criteriul istoric, am structurat întreaga perioadă studiată în alte trei: de la apariția primei publicații până la Războiul de Independență, apoi de la acest război, la Primul Război Mondial și cea de-a treia perioadă, interbelică, în care am inclus și cel de-al Doilea Război Mondial și anii de tranziție până la 30 decembrie 1947. În prima perioadă analizată, limitată de Războiul de Independență, în zona Dunării de Jos activitatea publicistică nu a fost foarte intensă, preocupările din domeniu, atâtea câte erau, vizau în special viața economică sau politică, iar înainte de 1866, adică de apariția Constituției care garanta libertatea cuvântului, presa era sporadică și censurată de cele mai multe ori. Până în 1866 se pot aminti ca experiențe mediatice demne de reținut periodicele „Moș Ion”, editat de S. Belloescu și G. Baronzi în 1866, care a fuzionat apoi cu „L'Echo Danubien” de la Galați, condus de S. Carmelin, transformat ulterior în „Presa română”, ziar enciclopedic, cultural ca și „Moș Ion”, apărut între 1866 – 1868. Publicația poate fi considerată politico-literară, culturală, enciclopedică, pentru că, așa cum se obișnuia la începuturile presei, conținea articole din toate domeniile. Interesant pentru perioada de până la 1866 a mai fost și „Muzeu literar” (1851) de la Galați unde s-au publicat povestiri, nuvele, poezii, scrise cu alfabetul de tranziție, care tratau teme de interes general. Aceste preocupări literare au contribuit la evoluția vieții culturale locale și au dat astfel posibilitatea viitorilor scriitori să-și dezvolte ideile, au stimulat apariția literaturii românești originale. Majoritatea publicațiilor din provincie din perioada analizată cuprindeau și texte literare dar ele nu erau originale, ci preluate din reviste tipărite la București sau la Iași. Fenomenul a fost important pentru că se cultiva dorința de a avea reviste, de a publica și de a scrie, ceea ce a contribuit la realizarea unei culturi naționale, originale, iar contextul a favorizat dezvoltarea presei din zona Brăila – Galați după Războiul de Independență. Până la Războiul de Independență au mai apărut: „Dacia literară” – editată de Romulus Scriban, „Omul și natura” la Cahul sau „Calendarul coscarilor” în care au fost publicate poezii de Vasile Cârlova.

Câștigarea independenței în 1878 a determinat transformarea jurnalismului într-un act de cultură, fenomen sprijinit de contextul cultural național. În țară a fost intensificată tendința

de a înființa diferite societăți, cercuri culturale și științifice care aveau rolul de a aduce cultura la îndemâna oricărui cititor. Se foloseau ca mijloc de promovare a ideilor publicațiile periodice culturale, literare, enciclopedice, efortul integrându-se în reformele educaționale și culturale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Una dintre cele mai influente societăți culturale care a existat în perioada amintită mai sus a fost Societatea Carpați, înființată în anul 1880, după care au mai apărut în zonă Societatea Avântul, Liga Culturală, Ateneul din Brăila sau Societatea Filarmonică Lyra, toate având filiale în orașele de la Dunărea de Jos. Prima revistă tipărită aproape imediat după cucerirea independenței a fost la Tulcea, „Steua Dobrogei”, în iunie 1879, ca reacție la perioada îndelungată de ocupație în care spiritul românesc a fost împiedicat să se manifeste. Această „foaie a intereselor locale” a ieșit timp de 11 ani și 7 luni, până în februarie 1891 și a fost prima revistă din Tulcea, apărută în limba română sub coordonarea directorului proprietar Basile Brănișteanu, una dintre cele mai vechi publicații din Dobrogea.

După 1878 și până la Primul Război Mondial au apărut numeroase publicații. În 1882 la Sulina a fost scoasă revista „Șontorgul”, în limba greacă, în 1884 a apărut „Stindardul Brăilei” care conținea articole despre multiculturalitatea zonei, iar în revista „Zorile” (1888), de la Galați, au fost publicate articole semnate de V. A. Urechia, de la Vrancea sau Th. D. Speranția. Polemica lui Ion Bujeniță cu socialistul Anton Bacalbașa a fost găzduită de periodicul „Dunărenii” (1893), iar la începutul secolului XX s-au publicat poeziile lui C. Z. Buzdugan în revista „Învierea”. La Galați, Barbu Nemțeanu a scos o foarte interesantă revistă, „Pagini libere” (1908) în care au mai semnat Victor Eminescu, Leon Feraru sau Vasile Militaru. Remarcabilă a fost și revista „Dunărea de Jos”, tipărită de C. Z. Buzdugan, în care au scris Jean Bart sau Claudia Milian, și care promova ideea descentralizării culturale. În 1911, la Brăila, o revistă literară importantă a fost „Flori de câmp”, în care a debutat Perpessicius. Din publicație s-au mai păstrat doar două numere, 4 și 5 din iulie și august 1911, importanța ei derivând și din faptul că a luat atitudine împotriva maghiarilor care îi asupreau pe românii din Transilvania și a urmărit revitalizarea culturală locală. Pentru această perioadă am realizat studii de caz având în vedere trei publicații importante: „Curentul nou”, „Colnicul Hora” și „Drita”. Una dintre cele mai controversate reviste gălățene din perioada amintită a fost „Curentul nou”, condusă de Henric Sanielevici. Lucrările acestuia de critică literară au trezit un mare interes în epocă datorită stilului și ideilor sale, neobișnuite atunci, dar pe care le putem considera azi ca foarte moderne. Aici de mare interes literar a fost critica virulentă a operei lui Mihail Sadoveanu, dar și articolele lui Garabet Ibrăileanu, Paul Bujor, Jean Bart, Zamfir Filotti sau Mihai Pastia. Subiectele erau variate, de la cele culturale, literare, la cele politice. În perioada de efervescență culturală de la începutul secolului al XX-

lea a apărut și revista „Colnicul Hora” (1903), a corpului didactic primar din Tulcea, editată de un foarte energic învățător, G. Coatu-Cerna. În programul publicației se menționa faptul că obiectivul pentru care a fost înființată revista a urmărit trezirea interesului oamenilor asupra provinciei Dobrogea, schimbarea mentalității generale care considera Dobrogea ca fiind „Siberia României”. A fost prima publicație școlară a zonei amintite, expresie a preocupării constante a intelectualilor din Tulcea pentru dezvoltarea personală a elevilor și cunoașterea literaturii române. Cele mai multe dintre textele tipărite proveneau din energia creatoare a locuitorilor zonei de la Dunăre, din dorința lor de a-și afirma valoarea, de a contribui la dezvoltarea culturală, la schimbarea mentalității oamenilor în privința zonei în care trăiau, ea marcând începutul afirmării localismului creator. În 1906 a apărut o altă revistă „Colnicul Hora”, în care ținta era tinerimea studioasă din Tulcea. Aici a publicat poeta Alice Călugăru și a scris articole despre istoria zonei Orest Trafali. Tot până la Primul Război Mondial s-a remarcat și publicația „Drita”¹, primul ziar albanez din România, apărut la Brăila din 18 mai 1887 până pe 13 iunie 1888 - ultimul număr din colecțiile Academiei Române. Ziarul a concretizat lupta comunității albaneze din România pentru independența Albaniei, dar și localismul creator de care a dat dovadă comunitatea albaneză de la Dunărea de Jos, iar apariția sa a fost posibilă și datorită Constituției de la 1866 care a garantat, în primul rând, protecția refugiaților politici. A avut o contribuție esențială la conturarea unei vieți spirituale a zonei prin temele propuse, despre plagiat sau despre implicarea religiei în viața spirituală a societății, pe care le-am apreciat ca fiind de larg interes și aplicabilitate, pentru că aceleași teme de dezbatere le putem regăsi și în publicațiile specializate ale secolului al XX-lea.

În perioada interbelică au apărut în zona Dunării de Jos foarte multe periodice importante ca urmare a avântului economic și cultural ce a marcat evoluția României. Între acestea poate fi amintită la Galați apariția revistei „Licăriri” (1921), condusă de poetul Gr. Vâja, o publicație bilunară a Cercului cultural „Vasile Alecsandri”, revistă care mai târziu s-a numit „Miorița”. Valoarea ei a fost dată de colaboratorii pe care i-am regăsit în singurul număr păstrat la Biblioteca din Galați: Paul Papadopol, G. Tutoveanu, Pompiliu Constantinescu, Radu Gyr, Zaharia Stancu – era deja student, Virgil Cristescu, George M. Vlădescu, Cornelia Buzdugan, Nina Vâja și Alexandrina Crăciun-Fostini. Erau scriitori tineri, cunoscuți în cercurile literare naționale, care publicau și în reviste din capitală sau din orașe mai mari, care voiau, mai mult decât să-și facă auzită vocea, voiau să contribuie la refacerea culturală a țării după încercarea războiului. Avântul cultural manifestat în întreaga țară a determinat și apariția unei ciudățenii în lumea literară, o revistă editată de mână. Pe 14 decembrie 1924, la Sulina, a fost creată revista „Delta”, socială-literară-politică săptămânală

¹ „Lumina” în traducere din limba albaneză.

de către Grigore Mich. Cotlaru, directorul gimnaziului Casa Națională din Sulina, care va fi profesor și la Galați unde va edita „Revista noastră” (1934). Din cele 13 numere ale revistei „Delta”, primele șapte au fost scrise de mână. În *Cuvânt înainte* Cotlaru motivează extravaganța spunând că lipsește hârtia și o tipografie, dar asigură cititorii că atunci când legătura cu Tulcea va fi reluată vor tipări revista. În anul 1927 a mai apărut la Galați revista „Catedra”, publicație lunară pentru lecturi, serbări școlare, cercuri culturale, cu subtitlul „ziar didactic cultural”, director fiind Dim. T. Faur. Aici s-au publicat creații lirice semnate de nume importante: George Coșbuc, I. Nenițescu, Smara, I. V. Soricu, C. Brăiesku, Carol Scrob, Th. V. Speranță, G. Tutoveanu, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Horia Furtună, Victor Eftimiu, Vasile Militaru, C. Negri, Cincinat Pavelescu, Cezar Calmuschi, Elena Farago, poezii pentru copii. S-a mai publicat și o piesă de teatru de Traian Cristescu, *Căpitanul*, iar la rubrica *Figuri culturale* au fost prezentați: I. Simionescu, Andrei Pora, Nicolae Iorga. Remarcabilă a fost și revista lunară apărută la Brăila începând cu anul 1930, „Luceafărul literar și artistic”, condusă de Ioan C. Sava în timp ce secretar de redacție era G. Buznea Moldovan. S-a păstrat un singur număr din anul II, 1 februarie 1931. Articolul de deschidere vorbea despre valoarea operei lui Mihai Eminescu și era semnat de Șt. Const. – Stelian, apoi mai erau publicate poezii de: Ion Pogan, Lucian Costin, A. D. Opreșan, Cridim – posibil Claudia Milian, Seb. Hortopan, Const. Scaevola, proză de Șt. Alexiu, G. Buznea-Moldoveanu, Ioan Ciupală, Petru Cosac, Al. Iliescu.

„Relief dunărean” a fost o revistă de literatură, artă și critică de la Brăila ce a început să apară din octombrie 1934, iar ultimul număr a fost tipărit în martie-aprilie 1935. Aici au publicat scriitori ce au valorificat mediul local, încadrându-se în curentul localismului creator. Valoarea publicației nu consta însă numai în faptul că autorii erau ai locului și reușiseră să se impună la nivel național, ci venea și din faptul că mediul descris, uman, natural, era cel local. În primul număr, din octombrie 1934, au publicat: Ion Pogan, Radu Boureanu, Al. Al. Leontescu, Sanda Umbră, I. M. Gane, Gina Pono, Ionel Lazaroneanu, Const. Petrescu, Liviu Opreș, Aurel Șerbănescu, Al. Georgescu-Vâlcea. În numărul următor, din decembrie 1934, s-au publicat texte aparținând scriitorilor: Basil Clony, Liviu Opreș, Teodor Scarlat, Ion S. Crișu, Maria Olt, N. Manea, George Buznea, I. M. Gane, Ion Pogan, Radu Gyr, Mircea Streinu, Ion Panait, Ioan Ichim. De asemenea, Semilian a oferit o *Istorie anecdotică a Brăilei*. Toate creațiile literare publicate în „Relief dunărean” sau criticate în revistă dovedesc faptul că „specificul local nu este alimentat doar de mediul natural și de activitatea economică, ci de întreaga existență istorică a zonei”², reflectată evident în creațiile literare. Revista de cultură a Asociației profesorilor secundari din Galați a apărut prima dată

² Elena Emilia Lica, *Localism creator la Dunărea de Jos în perioada interbelică*, Brăila, Istros, 2003, p. 48.

în februarie 1938 și s-a numit „Orizonturi”. Redactori erau Ioan Șt. Botez, Gh. Hagi, Gh. Popescu și Al. Popovici, iar administrator profesorul Gr. Sapuna. În primul număr din februarie 1938 semnav: I. Hanganu, Vladimir Cavarnali, Dan Petrașnicu, Andrei Voinea, I. Gherincea, Gh. Vrabie, Pimen Constantinescu, Zaharia Bărbulescu. În martie 1938 au publicat articole literare: N. T. Negulescu, Nicolae Țatomir, Fernando Capechi, Pimen Constantinescu, V. Hondrilă, Gh. Dinu, Mircea Rășcanu, A. Negură, Vladimir Cavarnali, Alex Gh. Popovici, Augustin Pop, Gh. Ursu, Gh. Bujoreanu, Ioan Șt. Botez, E. Drăgănescu, M. Secanu, Radu Bâlcu. Dorința autorităților de a stimula creația literară a determinat și apariția revistei „Încercări literare” la Galați. Era editată de Ministerul Culturii Naționale, Inspectoratul Regional Școlar Galați și Oficiul Educației Tineretului. Am observat că majoritatea creațiilor literare erau marcate de război, tema predilectă, și că aici a debutat scriitorul tulcean Traian Coșovei cu poezia *Ceața* pe când era încă elev în clasa a VIII-a la Liceul de băieți din Tulcea.

Și pentru perioada interbelică am realizat studii de caz pentru trei periodice: „Analele Brăilei”, „Revista vremii” de la Galați și „Dobrogea literară” de la Tulcea. Ideea că arealul Dunării de Jos avea capacitatea de a produce valori culturale a fost transpusă în realitate de revista culturală enciclopedică „Analele Brăilei”, publicație ce constituie o expresie majoră a localismului creator din zonă. Timp de 12 ani, tot ce avea mai interesant Brăila sau zonele satelite a fost consemnat în paginile acestei publicații de către personalități prestigioase ale vremii. Revista „Analele Brăilei” era cea mai importantă din regiunea Dunării de Jos și merită să stea alături de alte publicații care promovează conceptul de regionalism cultural ce au fost tipărite, de exemplu, la Craiova – „Arhivele Olteniei” sau la Constanța – „Analele Dobrogei”. Cu toate acestea, periodicul a fost ignorat de cercetătorii presei românești, chiar și de cel mai prolific și apreciat, Ion Hangiu. Această publicație brăileană nu apare în niciuna dintre edițiile *Dicționarului Presei Literare Românești*, deși periodice similare au fost tratate cu multă atenție. În *Dicționarul presei literare românești* al profesorului Ion Hangiu „Arhivele Olteniei” este definită drept o revistă cu profil enciclopedic care se ocupă de istoria culturii materiale și spirituale din Oltenia³. Revista olteană își are originea în activitatea Societății Prietenii Științei înființată de Gh. Țițeica și Victor Anestin, adică a avut aproape același parcurs ca revista brăileană. Am regăsit între autori unele nume care au publicat și în periodicul din arealul Dunărea de Jos precum: Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Simion Mehedinți, Emanoil Bucuța, Mihail Sebastian, Vasile Băncilă, Panait Istrati sau Emanoil Vîrtosu, care, trebuie remarcat, o parte erau chiar brăileni. O publicație importantă pentru

³ Ion Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790 – 2000)*, ediția a III-a, București, editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 77.

presa interbelică a zonei Dunărea de Jos a fost „Revista vremii”, un periodic ce s-a încadrat în curentul tradiționalist, al cărui prim număr a apărut pe 25 septembrie 1934 sub conducerea profesorului Grig. Mich. Cotlaru. Se recomanda drept un jurnal social-literar și polemic al vremii ce apărea de două ori pe lună. Remarcabil a fost faptul că revista avea mulți colaboratori din zona capitalei, a Craiovei, semn că viața culturală a Galațiului era ancorată foarte bine în viața culturală națională. Între creatorii implicați în apariția revistei chiar de la primul număr a fost cunoscutul scriitor și teolog, ce aparținea curentului tradiționalist – ortodoxist, Nichifor Crainic. În articolul de fond acesta a făcut o analiză pertinentă a situației regimurilor din Europa, sfâșiată între comunism și fascism, și a încercat, în acest tablou dezolant, să stabilească rolul și locul democrației, atât cât a mai rămas el în spațiul românesc, european, punând în discuție formele de organizare socială. Revista tulceană „Dobrogea literară” a apărut numai timp de patru luni, din 1 ianuarie 1935, și a fost gândită ca o publicație de reunificare sufletească a Dobrogei cu țara, de stimulare a energiei românești. Creațiile publicate, originale, aduceau în atenția publicului Dunărea, istoria locală, simbolurile și obiceiurile zonei.

La începutul secolului XX, în presa Dunării de Jos s-au remarcat, surprinzător, și publicațiile semite, prin numărul lor, dar și cele antisemite sau xenofobe prin virulența discursurilor care atacau evreii sau grecii. Zona Dunării de Jos a fost în perioada interbelică și antebelică prin excelență un spațiu al bunei înțelegeri între diferite naționalități pentru că interesul major al oamenilor era economic. Cu toate acestea, frământările naționale în privința problemei evreiești au influențat și atmosfera senină de la Dunăre. Așa că au apărut și aici o serie de reviste antisemite, xenofobe - în special împotriva grecilor -, care au marcat viața mass-mediei locale. Publicațiile xenofobe au apărut pentru scurt timp, în schimb, viața ceva mai lungă au avut publicațiile evreiești care militau pentru una dintre cele două căi, constituirea Palestinei sau obținerea de drepturi politice în Țara Românească. Articolele cu pretenții satirice din publicațiile antisemite sau xenofobe erau adevărate atacuri la persoană. De obicei stilul folosit era cel oratoric, astfel că se putea vorbi despre oratorie ca literatură⁴. Publicațiile semite nu atacau românii, nu aveau un discurs virulent, ci doar insistent, adresat evreilor care trebuia să aleagă o cale pentru etnie, Palestina sau rămânerea în țara adoptivă. În „Pământeanul”, apărut la Galați la sfârșitul secolului al XIX-lea, a scris articole Pincu Schwartz – ziarist cunoscut care a mai colaborat și cu publicația „Dorința” din București, însă, de obicei, articolele propagandistice nu erau semnate fiind asumate de organizațiile evreiești care le tipăreau. Mai multe semnături au apărut în periodicul „Purim” (1905), nume

⁴ Termenul a fost folosit prima dată de Silviu Iosifescu în volumul *Literatura de frontieră*, București, Editura enciclopedică română, 1971.

cunoscute în presa din Țara Românească: Sam Pineles, Leon W. Henry, Rabin Iacob Margulies. În schimb, publicațiile antisemite sau xenofobe erau deosebit de virulente, atacau, jigneau fără scrupule evreii și grecii. Articolele erau semnate cu pseudonime de cele mai multe ori, iar între acestea l-am identificat numai pe ziaristul Emil Maur. Publicațiile de acest gen nu au avut viață lungă din motive economice. Grecii, evreii erau comercianți, armatori, aveau un cuvânt greu de spus în economia locală și națională iar atitudinile antisemite și xenofobe nu erau benefice comerțului și economiei în general și, ca urmare, au avut viață foarte scurtă în această zonă. Diferențele cu grecii s-au rezolvat mai rapid, însă problema evreiască a fost rezolvată abia prin Constituția de la 1923, când s-a instituit votul universal. Cu toate acestea, dezbaterile în sânul comunității, dacă să plece în Palestina sau să își asume condiția de popor fără țară, au continuat mult timp.

În categoria presei literare am inclus și revistele satirico-umoristice în care frecvent au fost publicate pamflete sau articole umoristice, pe lângă anecdote, glume, epigrame, poezii. De la polemicile serioase, găzduite de revistele literare sau culturale, de multe ori discursul aluneca spre pamflet, caracterizat prin alegorizări satirice, ironie, umor, jocuri de cuvinte cu efect umoristic sau chiar spre articolele satirice. Cele mai frecvente erau anecdotele, epigramele, articolele care satirizau comportamente umane, în special cele ale femeilor, avocaților, politicienilor. Prima revistă de acest gen a apărut în 1874, s-a numit „Lanternă roșie” și a publicat o piesă de teatru despre un politician retras la Brăila și relația sa cu jurnaliștii. Aceeași publicație a mai tipărit o parodie după cunoscutul cântec patriotic „Deșteaptă-te române!”, intitulată „Deșteaptă-te punguță!”. În domeniul publicațiilor satirico-umoristice am remarcat și activitatea lui Th. Theodosiade, care a editat publicația „Crăcănel” ca director, sub pseudonimul Stricăcerneală în 1893, distribuită în multe orașe din țară. Am remarcat faptul că în 1894 în această revistă apare în aproape toate numerele semnătura baron Ibric, ce îi aparținea lui Caragiale. Tot Theodosiade a scos în 1909 revista „Caraghiosul”, întâi la Brăila, apoi la Tulcea, iar în 1914 a scos tot la Tulcea „Ardeul” până în 1916. În 1915 a mai apărut la Tulcea publicația „Biciușca” editată de Vedetot, pseudonimul ziaristului Ion Nădejde, în care personajele principale criticate erau oamenii politici și militarii. În publicațiile satirice din zonă au scris și ziariști apreciați în capitală, așa cum a fost George Ranetti, care a publicat în 1923 în „Cocoșul” și „Tiribomba”, de la Brăila sau „Pașaportul” de la Galați, în 1927 „Mama dracului” și „Licuriciul” în 1930, la Brăila. După 1930 publicațiile satirico-umoristice au dispărut, articolele de acest fel fiind cuprinse în alte periodice. Trebuie remarcat însă că activitatea publicistică de gen din partea Dunării de Jos a fost și ea comparabilă cu cea de la nivel național, și sub aspectul formei și al fondului, mai ales că ziariști care scriau în zonă aveau activitate prolifică și la București.

În capitolul al doilea am arătat contribuțiile presei specializate, comerciale, politice, și generaliste din arealul studiat la dezvoltarea limbii și literaturii române. Pentru că în presa comercială sau politică nu se putea discuta despre articole literare propriu-zise, am analizat și evidențiat literaritatea articolelor publicate în ziarele economice și am realizat un studiu de caz al primului ziar economic din țară apărut la Brăila în 1839, „Mercur”. Cu doi ani înainte, în 1837, La București a apărut o publicație economică, „Cantor de avis și comers”, dar care era dedicată exclusiv publicității, nu avea alt tip de articole. În schimb, „Mercur”, tipărit la Brăila de Ioan Penescu începând cu decembrie 1839, era o publicație complexă, ce oferea informații necesare activității oamenilor de afaceri, de la informații privind mărfurile comercializate în porturile românești și străine, cotațiile valutelor, publicitate, până la articole de cultură economică în care ideile promovate erau extrem de moderne. Trebuie reținut și faptul că pricipiile economice enunțate erau diseminate public, la nivel național, cu câțiva ani înainte de cursurile de economie de la Academia Mihăileană de la Iași. În plus, teoriile privind balanțele comerciale, veniturile și cheltuielile, erau deosebit de moderne chiar privite din perspectiva secolului XXI. Și din punct de vedere al evoluției limbii române această publicație a fost importantă pentru că a promovat toate dicționarele și deciziile luate la nivel național privind scrierea și limba română. Textele literare publicate în acest periodic erau, majoritatea, preluate din „Albina Românească”, revistă care și ea avea texte cu teme de economie, comerț sau finanțe. Remarcabilă, de asemenea, și atitudinea lui Ioan Penescu în privința drepturilor de autor, el susținând faptul că niciun ziarist nu trebuie să-și însușească articolele altuia, că dacă se preiau texte trebuie redată exact sursa acestora. În 1846 un periodic economic a fost tipărit și la Galați, „Dunărea”, însă acesta nu avea anvergura intelectuală a periodicului brăilean, se apropia mai mult, din punct de vedere al fondului, de „Cantor de avis și comers”, dar conținea în plus aforisme, nuvele, articole despre dialectica religioasă, semnate de autori care mai publicau și în cele mai apreciate reviste ale vremii. În 1849 a apărut „Jurnalul de Galați” la care a fost colaborator scriitorul Gheorghe Sion. Ziarul „Brăila” (1883-1888) deși avea caracter economic, s-a remarcat și prin articolele dedicate luptei românilor din Ardeal și colaborării constante a lui Anton Bacalbașa. De asemenea, în „Meseriașul Brăilei” (1906–1907) a semnat articole militantul socialist, originar din Bulgaria, Cristian Racovski. Abia după Primul Război Mondial au mai fost tipărite publicații cu profil economic, între care s-au remarcat „Plugarul” (1927), în care au apărut creații lirice semnate de Vasile Militaru, și „Almanahul Meseriașilor” unde au fost publicate poezii de Octavian Goga, Vasile Alecsandri, George Coșbuc.

Ziarele politice au avut și ele un rol important atât în dezvoltarea și evoluția societății românești, cât și în stimularea producțiilor literare originale, deși cele mai multe dintre aceste

publicații erau efemere, apăreau doar în preajma campaniilor electorale și atunci publicau articole cu mesaj politic. Conform celor patru teorii ale presei formulate de Fred S. Siebert, Theodore Peterson și Wilbur Schramm în 1956, până în 1866 aveam o presă autoritară, iar după această dată am avut o presă liberală, până în 1947. Primul ziar politic ar putea fi considerat „Moș Ion”, apărut la Brăila în 1866, pentru că avea articole cu subiect politic, dar nu era tipărit de oameni politici sau partide, cel puțin nu era asumată această apartenență. Ca urmare, primul ziar ce poate fi considerat politic a fost „Timpulu” (1867), publicație care a avut și preocupări literare în cadrul rubricilor specializate *Folliola Timpului* sau *Literatură*. De asemenea am remarcat și preocupări pentru promovarea reformelor lingvistice. Unul dintre cele mai importante și longevive ziare politice a fost „Poșta”, care a apărut la Galați în intervalul 1880 – 1887, publicație care a preluat multe dintre textele literare tipărite în ziarele din capitală, semnate de marii scriitori ai timpului, iar în 1881 a anunțat publicarea cărții *Regulile ortografiei române* editată de Academia Română. Au fost publicate și poezii de Corneliu Botez, Grigore Crețescu, Romulus Scriban sau Elisabeta M. Z. Ionescu. În ziarul „Dunărea” (1883 – 1886) este important de amintit că a publicat Alexandru G. Djuvara, care pune în discuție problema conflictului dintre Macedonski și Eminescu și că pe 25 iulie 1883, a publicat poezia *Luceafărul* a lui Eminescu, înainte ca ea să vadă lumina tiparului în „Convorbiri literare”, dar după ce în aprilie 1883 a fost publicată într-un almanah vienez. Texte literare au mai fost semnate de Grigore Alexandrescu și Șt. Basarabeanu. De asemenea, o publicație care a apărut timp de 31 de ani la Brăila a fost „Bomba”, condusă de Scarlat Manolescu. În 1892 la Galați a apărut și ziarul „Trompeta Covurluiului”, în care a fost publicată pentru prima dată o povestire SF, *Microbul Bakermann*, semnată De la Vrancea (Barbu Ștefănescu Delavrancea). Această povestire nu apare până acum în opera cunoscutului scriitor, dar îi poate fi atribuită, ca producție a începuturilor sale, pe când mai semna cu „de la Vrancea”. Ar mai putea fi menționat aici și faptul că din august 1893 ziarul a avut o rubrică specială, *Litere-științe-arte*. Din 1892 a mai apărut periodicul „Covurluiului” care a luptat pentru unirea provinciilor românești și pentru drepturile românilor din Austro-Ungaria. Din 1893 a început să apară la Brăila ziarul „Lupta națională”, care a militat pentru interesele românilor din Transilvania, și în care au publicat articole și scriitori consacrați precum H. Sanielevici, sub pseudonimul Hasan-Beg, sau S. Semilian. Proprietarii ziarului erau doi politicieni, Leonte Moldovan, președintele Senatului României, și Al. Căciulă, ziarul fiind atât de apreciat la nivel național încât periodice din capitală reproduceau articolele din „Lupta națională”. Un alt ziar care a militat pentru același deziderat a fost „Farul” de la Galați, 1894, care a acordat spații importante reflectării procesului memorandumului din Transilvania. Într-un alt ziar politic, „Voința Tulcei” a publicat poezii Iuliu C. Săvescu, iar periodicul

„Orientul”, apărut în mai 1899 la Galați, avea articole politice pe prima pagină, dar la rubrica *Litere-arte-științe* au fost tipărite poezii semnate de: Cyrano – pseudonimul lui George Ranetti. O publicație politică ce a acordat o importanță sporită textelor literare a fost „Conservatorul Brăilei”, care a apărut începând cu 6 decembrie 1901, și în care a semnat texte literare chiar Maria Rosetti. În “Adeverul Brăilei”, apărut din ianuarie 1903, a scris articole Spiriduș, pseudonim al lui George Ranetti. Interesant este că ziaristul și poetul Barbu Nemțeanu a semnat articole și în ziarul „Lupta”, de la Tulcea, care a apărut din 1909 până în 1916 și care a avut rubrica *Literatură românească pentru popularizarea scriitorilor români*. Marcel Stănescu – Cello, după ce a coordonat un ziar la Tulcea, „Dobrogea liberală” (1908), a ajuns în 1915 la Brăila ca redactor șef al publicației „Brăila Nouă”, un ziar ilustrat al cărui prim număr a apărut pe 3 aprilie 1915 și a fost dedicat războiului. „Crai Nou” – foaia Partidului Național din Covurlui, apărea săptămânal începând cu 22 ianuarie 1928. Era continuarea ziarului „Credința”, care a fost foaia Partidului Naționalist Democrat din Covurlui timp de 20 de ani. Toate subiectele economice erau abordate din perspectivă politică, iar multe dintre articolele lui Nicolae Iorga sau Nichifor Crainic publicate în ziarele din București erau preluate și la Galați.

Ultimul capitol, trei este dedicat scriitorilor-gazetari, autori care au contribuit la dezvoltarea localismului creator prin propriile creații publicate în presa locală, chiar dacă nu erau originari din zona Dunării de Jos, dar și prin textele publicate în țară sau chiar în străinătate de către autori născuți în zona Dunării de Jos. Unul dintre cei mai importanți gazetari care nu s-a născut la Brăila dar care a făcut foarte mult pentru această zonă în cei 12 ani cât a stat la Brăila a fost Ioan Penescu, cel care a editat ziarul „Mercur”. A venit în 1832 ca profesor și a organizat prima școală normală românească din localitate. Gheorghe Sion, născut pe 18 mai 1822 la Cernăuți, a scris articole în „Jurnalul de Galați” în 1849, dar și în alte publicații precum „Albina Românească” în 1847 sau „Foaie pentru minte.. ” în 1848. Împreună cu Baronzi a scos în martie 1859 publicația efemeră „Zioa”, apoi a reușit să aibă succes cu „Revista Carpaților” în 1860 la București. V. A. Urechia s-a născut pe 15 februarie 1834 la Piatra-Neamț, în familia unui judecător, și a avut un rol foarte important în dezvoltarea spirituală a orașului Galați, a înființat școli, așezăminte culturale și a donat liceului din Galați colecția sa de documente și piese muzeale. A luptat pentru promovarea cauzei naționale la diferite manifestări culturale, politice și științifice. Romulus Scriban, născut pe 24 iulie 1838 la Burdujeni - Suceava, a fost un poet și un jurnalist apreciat care a colaborat și el cu redacțiile Dunării de Jos, „Voința Poporului”, „Meseriașul Brăilei”, „Galații”. Cincinat Pavelescu, născut la Râmnicu Sărat, a fost un ziarist adoptat pentru o vreme de Brăila, timp în care a colaborat cu generozitate la realizarea unor publicații precum:

„Catedra” (1927) la Galați, „Cocoșul” (1922), „Voința” (1904) la Brăila. În aceeași categorie mai sunt: Gerge Ranetti, Henric Sanielevici, N. D. Cocea, Ury Benador. Între personalitățile zonei care au contribuit esențial la ridicarea acesteia pot fi amintiți : George Baronzi – „Moș Ion”, „Presa română”, „Vocea Covurluiului”, Ioan Nădejde - „Biciușca” la Tulcea, „Dunărea” și „Adevărul Brăilei” la Brăila, Anton Bacalbașa - „Mesagerul Brăilei”, Barbu Nemțeanu - „Tribuna liberală”, „Înainte”, „Pagini libere” din Galați. Au mai scris în periodicele Dunării de Jos nume de referință pentru cultura română: Vasile Băncilă, Nae Ionescu, Miha Dragomir, Panait Cerna, Panait Istrati, Perpessicius, Nicolae Carandino, Traian Coșovei. Din acest studiu a rezultat, așa cum era de așteptat, că cele mai multe publicații au fost politice, apoi economice, dar interesant este faptul că mai bine de jumătate dintre ele au prezentat interes pentru domeniul culturii și literaturii. Același lucru l-am constatat și pentru presa economică.

Studiul presei din arealul Dunării de Jos a evidențiat legăturile pe care le aveau orașele datorită fluviului, unitatea dezvoltării lor, deși ele făceau parte din regiuni istorice diferite. Practic, între orașele de la Dunărea de Jos au existat mereu legături, stimulate de activitatea economică, chiar dacă în timp conducătorii țărilor din care făceau parte Brăila, Galați, Tulcea și Sulina încercau să le separe. Dezvoltarea lor a fost unitară, a trecut peste toate vicisitudinile, iar presa a fost o expresie clară a legăturilor dintre localități pentru că prin caracteristicile ei sublinia unitatea zonei. Astfel, primele publicații au fost comerciale sau au avut componente comerciale, economice importante, textele jurnalistice abordau probleme legate de Dunăre, de implicațiile fluviului în viața economică a localităților, iar locurile deosebit de pitorești din partea Dunării de Jos au constituit cadrul a numeroase povestiri, nuvele originale. Pe de altă parte, în periodicele zonei Dunărea de Jos se pot remarca și preocupări de promovare a descentralizării culturale, de stimulare a creațiilor originale, dar și de susținere a luptei românilor din Transilvania, care s-a materializat atât prin articole ce explicau și aduceau în spațiul public problemele românilor din Austro-Ungaria, cât și prin apeluri pentru susținere financiară efectivă a românilor obligați să plătească amenzi consistente pentru că îndrăzniseră să-și expună cauza în periodicele din Transilvania. Toate aceste caracteristici conturează o presă unitară, activă, vizibilă la nivel național, argumente pentru a susține că presa Dunării de Jos a fost importantă, de interes general, alături de presa din capitală și din celelalte orașe care au rol important în cultura și literatura română.

Bibliografie

Cărți de specialitate

- Albert, Pierre, *Istoria presei*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- Almanahul revistei Dunărea de Jos*, Galați, Editura Centrul Cultural “Dunărea de Jos”, 2007.
- Antip, Constantin, *Contribuții la istoria presei române*, București, editat de Uniunea Ziariștilor din Republica Populară Română, 1964.
- Badea, Marin, *Scurtă istorie a presei românești*, București, Editura Economică, 2004.
- Bagdasar, Nicolae, *Din problemele culturii europene*, București, Editura Fundației Intellegentia, 1998.
- Bertrand, Claude-Jean, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, Iași, Editura Institutul European, 2000.
- Bounegru, Stanca; Drăghici, Rodica, *Tipografii brăilene*, Brăila, ed. Exlibris, 1993.
- Braga, Mircea, *Cultura – o utopie asumată?*, Sibiu, Editura Imago, 2000.
- Braunstein, Florence, Pépin; Jean-François, *Rădăcinile culturii occidentale*, București, Editura Lider, f.a.
- Brezeanu, Ioan ; Gh. S. Ștefănescu, *Școala gălățeană*, Galați, Editura pentru literatură și artă Geneze, 1996.
- Bulgăr, Gheorghe, *Literatura și limbajul*, București, Editura Vestala, 2002.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, ed. Minerva, 1982.
- Cândea, Ionel; Sîrbu, Valeriu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până la 1540*, Brăila, Muzeul Brăilei, 1993.
- Ciobotea, Radu *Reportajul interbelic românesc*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Clubul Român de Presă și Fundația ELITE, *Ghidul presei Românești*, București, Editura House of Guide, 2004.
- Clement, Jérôme, *Ce este cultura? În dialog cu fiica mea*, București, Editura Nemira, 2005.
- Coman, Mihai *Introducere în sistemul mass-media*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Constant, Tiberiu, *Publicul și Pressa*, București, tip. Progresul, 1913.
- Craia, Sultana, *Presă și societate la români*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2006.
- Danciu, Maxim, *Mass-media, modernitate, postmodernitate, globalizare*, Cluj Napoca, Editura Tribuna, 2005.
- Dimisianu, Gabriel, *Fragmente contemporane*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.

- Dimisianu, Gabriel, *Amintiri și portrete literare*, București, Editura Eminescu, 2003.
- Drăghicescu, Dumitru, *Din psihologia poporului român*, București, editura Albatros, 1995.
- Dubief, Eugene, *Le journalisme*, Paris, Le librairie Hachette, 1892.
- Gavrilă, Camelia; Doboș, Mihaela, *Receptarea textului. Noțiuni de teorie literară, limbă și comunicare*, Iași, Editura Polirom, 2010.
- Gavrilă, Camelia; Doboș, Mihaela, *Receptarea textului literar Analize, interpretări, repere critice*, Iași, Editura Polirom, 2010.
- Giurăscu, C. Constantin *Istoricul orașului Brăila, din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, Editura Științifică, 1968.
- Giurăscu, C. Constantin, *Istoria Românilor*, vol. II, București, editura BicAll, 2007
- Gorincu, Gheorghe; Gorincu, Florica, *Brăila 625 în date cronologice 1368 – 1993*, Brăila, Editura Danubius, 1994.
- Grămadă, Livia, *Presa satirică românească din Transilvania 1860 – 1918*, Cluj, editura Dacia, 1974.
- Habermas, Jurgen, *Sfera publică și transformarea ei culturală*, București, Editura Univers, 1998.
- Hartley, John, *Discursul știrilor*, Iași, editura Polirom, 1999.
- Iavorschi, Gheorghe, *Momente din istoria Brăilei*, file din arhivele brăilene, Brăila, Editura Olimpiada, 2003.
- Iosifescu, Silvian, *Literatura de frontieră*, Editura enciclopedică română, București, 1971.
- Keebl, Richard (coordonator), *Presa scrisă, o introducere critică*, Iași, Editura Polirom, 2009.
- Lica Elena-Emilia, *Localism creator. La Dunărea de Jos în perioada interbelică*, Brăila, Editura Istros, 2003.
- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, București, ed. Eminescu, 1973.
- Marino, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj Napoca, editura Dacia, 1987.
- Markiewicz, Henryk, *Conceptele științei literaturii*, București, editura Univers, 1988.
- Mihu, Achim, *Antropologia culturală*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002.
- Mocioiu, D., Bounergu, S., Iavorschi, Gh., Vidis, G., *Documente privind Istoria orașului Brăila 1831 – 1918*, București, 1975.
- Mocioiu, D., Bounergu, S., Iavorschi, Gh., Vidis, G., *Brăila. File de Istorie. Documente privind istoria orașului 1919 – 1944*, vol II, București, 1989.
- Neagu, Fănuș *Cartea cu prieteni*, București, Editura Sport Turism, 1979.

- Ornea, Zigu, *Trei esteticieni. M. Dragomirescu, H. Sanielevici, P.P.Negulescu*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Ornea, Zigu, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, București, 1980
- Mitru Constantin, *Sadoveanu despre Sadoveanu*, Editura Minerva, București, 1977.
- Păltănea, Paul, *Istoria orașului Galați. De la origini până la 1918*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994.
- Popescu-Sireteanu, Ion (coordonator), *Amintiri despre Sadoveanu*, Editura Junimea, Iași, 1973.
- Petcu, Marian *Tipologia presei românești*, Iași, Editura Institutul European, 2000.
- Preda, Sorin, *Jurnalismul cultural și de opinie*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Rad, Ilie, *Jurnalismul cultural în actualitate*, Cluj, Editura Tribuna, 2005.
- Rieffel, Remy, *Sociologia mass-media*, Iași, Editura Polirom, 2008.
- Roșca, Luminița, *Producția textului jurnalistic*, Iași, Editura Polirom, 2004.
- Ruști, Doina, *Presa culturală*, București, editura Fundației Pro, 2002.
- Samoilă, Emil, *Ziaristica*, București, 1932.
- Sanielevici, Henric, *Studii critice*, București, Editura Cartea Românească, SA, 1919.
- Sanielevici, Henri, *Cercetări critice și filozofice*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Sîrghie, Anca, *Din istoria presei românești*, Sibiu, Editura Tehno Media, 2004.
- Soare, Ionica, *Spațiul dunărean fluvio-maritim*, Galați, editura N'ERGO, 2004.
- Spiridon, Monica, *Eminescu Proza jurnalistică*, București, Editura Curtea Veche, 2003.
- Șoitu, D.D.; Ștefănescu, Gh, S., *Jubileu – 125 de ani de la înființarea Liceului “V. Alecsandri – 1867 - 1992*, Galați, 1992.
- Tiutiucă, Dumitru, *Teorie literară*, Iași, Editura Timpul, 2005.
- Tiutiucă, Dumitru, *Cultură și identitate*, Iași, Editura Junimea, 2005.
- Tiutiucă, Dumitru, *Pentru o nouă teorie literară*, Iași, Editura Timpul, 2005.
- Tiutiucă, Dumitru, *Fundamentele teoriei literare*, Galați, ed. Zigotto, 2002.
- Tiutiucă, Dumitru, *Comunicare și jurnalism*, Galați, editura Fundației universitare Danubius, 2007
- Zelizer, Barbie, *Despre jurnalism la modul serios*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- Zilele culturii brăilene (25 octombrie – 1 noiembrie)* comunicări și referate, Brăila, 1970.

Dicționare și sinteze

Academia Română, *Istoria Românilor*, volumul VII, tom I, București, editura Enciclopedică, 2010

Academia Română, *Istoria românilor*, vol II, tom II, București, editura Enciclopedică, 2003.

Academia Română, *Istoria românilor*, vol VIII, București, editura Enciclopedică, 2003.

Călinescu, George, *Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent*, Craiova, editura Vlad&Vlad, 1993.

Constantin-Zamfir Dumitru; Georgescu Octavian, *Presa Dobrogeană*, Constanța, Editura Bibliotecii Județene Constanța, 1980.

Craia, Sultana, *Dicționarul ziariștilor români*, București, Editura Meronia, 2007.

Dicționar bibliografic, cultură, știință și artă în județul Galați, Galați, 1973.

Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

Firan, Florea, *Presa literară craioveană (1838 – 1975)*, Craiova, ed. Scrisul Românesc, 1976.

Funeriu, I. *Editorialiști români*, Timișoara, Editura Augusta, 1996.

Hangiu, Ion, *Dicționarul presei literare românești (1790 – 2000)*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.

Hangiu, Ion *Dicționarul presei literare românești (1790 – 2000)*, București, Editura Institutul Cultural Român, 2004.

Hangiu, Ion, *Panorama presei contemporane românești, 22 decembrie 1989 – decembrie 2005*, București, Editura Historia, 2006.

Hangiu, Ion, *Presa românească de la începuturi până în prezent, Dicționar cronologic 1790-2007*, vol. I, 1790-1916, București, ed. comunicare.ro, 2008.

Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 1999.

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte*, București, editura Minerva, 1983.

Județele Patriei, Monografie Galați, București, Editura Sport Turism, 1980.

Mucchielli, Alex, *Dicționar de metode calitative în științele umane și sociale*, Iași, Editura Polirom, 2002.

Opriș, Tudor, *Reviste literare ale elevilor*, București, ed. Didactică și Pedagogică, 1977.

Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, ed. Semne, 2009.

Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin *Dicționarul presei românești (1731 – 1918)*, București, Editura Științifică, 1995.

Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, Editura Albatros, București, 2001.

Semilian, S., *Istoricul presei brăilene dela 1839 până la 1926*, Brăila, editura Tipografiei Moderna, 1927.

Stoiu, Valeriu (coordonator) *Brăila, monografie*, colecția Județele patriei, București, Editura Sport-turism, 1980.

Straje, Mihail, *Dicționar de pseudonime*, București, ed. Minerva, 1973.

Șeicaru, Pamfil *Istoria presei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2007.

Topor, Rodica (coordonator); Diaconu, Florica; Marinescu, Georgeta, *Dicționar de cultură, termeni și personalități*, București, Editura Vivaldi, 2000.

Volcu, Ion, *Dicționarul presei brăilene (1839 – 2007)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009.

Articole din reviste și ziare

Botez, Șt. Ion, *Din istoria literară a Galaților*, în *Orizonturi* (Galați), An. 1, nr. 5-7, iun. - aug. 1938, p. 354-360.

Bratosin, Viorel Sebastian, *O publicație de succes falimentată de abonați*, *Magazin istoric*, martie, 2005, p. 31.

Danielopol, Dan L., *Complementaritatea culturală a românilor din țară și străinătate*, în *Revista 22*, an V, nr. 1(204), 5-11 ianuarie 1994.

Semilian, S, *Moș Ion – un ziar scos la Brăila de poligraful George Baronzi*, *Analele Brăilei*, nr. 2, 1935, p. 33

Site-uri

Benson, Rodney, “*Journalism: Normative Theories*”, din *International Encyclopedia of Communication*, Oxford, editura Blackwell, pp. 2591 – 2597, <http://steinhardt.nyu.edu/scmsAdmin/uploads/006/246/Benson%20Normative%20Theories.pdf>

Constituția din 1866 - http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=37755.
www.atheneum.ca.

Siebert, Peterson, Schramm, *Four Theories of the Press*, Editura University of Illinois Press, 1963, http://www.amazon.com/Four-Theories-Press-Authoritarian-Responsibility/dp/0252724216#reader_0252724216

www.romlit.ro/centenar_ilarie_voronca_miliardarul_de_imagini.

http://www.romlit.ro/numarul_312.

www.foaienationala.ro/aromnii-si-atitudinea-prigonitoare-grecilor-la-1905.html, Bart Jean, *Jurnalul* de la Direcția Județeană Mureș a Arivelor Naționale.

http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/80_via-a-romaneasca-7-8-2012/61_exerci-ii-de-luciditate/1217_autonomia-esteticului-aceasta-fata-morgana.html.

Ziare din afara ariei de cercetare

Analele Brăilei serie nouă, an VI, nr. 6, Brăila, Editura Istros, 2005.

Cantor de avis și comers, nr. 1, 24 aprilie 1837.